

УДК 378.22: 316.647.5

ІРИНА КРИВОШАПКА

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

НАВЧАЛЬНІ ТА ВИХОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В МАГІСТРАТУРІ

Аналізується толерантність як особистісна риса випускника магістратури педагогічного ВНЗ з позицій її професійної значущості та соціальної необхідності і з орієнтацією на визначення необхідних для її формування у ході навчально-виховного процесу магістратури умов.

***Ключові слова:** вища школа, магістратура, навчально-виховний процес, формування, викладач, толерантність.*

Постановка проблеми. Освіта в Україні відіграє значну роль у системі соціальних інституцій, виконує традиційні функції формування знань, умінь і навичок у сфері професійної діяльності, розвиває в молоді ерудицію та інтелект і реально визначає культурні орієнтири майбутнього суспільства. Тому сталі стереотипи в системі управління освітою не повинні перешкоджати соціокультурним засадам і прагненням сучасної молоді до ініціативи, інновацій, повної самореалізації. Головне – створити середовище, в якому суб'єкти навчально-виховного процесу були б спроможні вчитися й працювати для досягнення спільної мети [4, с. 84].

У цьому контексті метою і засобом успішної професійної підготовки в умовах магістратури слід розглядати толерантність як незамінну в сучасних умовах особистісну рису освіченої людини, і насамперед – педагога.

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на відносну новизну проблеми підготовки педагогічних кадрів в умовах магістратури, у дослідженнях останніх років знаходимо цінні теоретичні набутки, що можуть розглядатися як основа для вирішення поставленого питання. Так, проблему формування гуманістичних цінностей майбутніх педагогів розглядали М. Боришевський, М. Гриньова, Р. Костенко, В. Кузнецова, Н. Тарасевич, Г. Шевченко. Потенціал навчально-виховного середовища вищого навчального закладу щодо розвитку особистісних якостей студентів досліджували Г. Васянович, І. Зязюн, Г. Дегтяр, І. Краснощок, Л. Кекух, О. Мірошніченко, Л. Римар, О. Полякова, Л. Хомич. Специфіку навчально-виховного процесу в магістратурі вивчають С. Вітвицька, О. Гура, І. Козич, В. Павлова, С. Чорна Проблема формування толерантності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки лягла в основу дисертаційного дослідження Ю. Тодорцевої (2004), проте особливості здійснення цього процесу в умовах магістратури залишаються повністю не розкритими.

Отже, **метою** нашої статті є аналіз толерантності як особистісної риси випускника магістратури педагогічного ВНЗ з позицій її професійної значущості та соціальної необхідності і з орієнтацією на визначення необхідних для її формування у ході навчально-виховного процесу магістратури умов.

Виклад основного матеріалу. В основу освіти повинно бути покладено загальнолюдські цінності – гуманізм, патріотизм, демократію, мир і дружбу між народами, злагоду між національними та релігійними спільнотами, соціальну справедливість, працелюбність, повагу до національної та світової культури. Тобто, зміст державної української освіти передбачає всебічний та гармонійний розвиток людини як у патріотичному, трудовому, моральному, так і в національному, правовому та інших аспектах.

Важливого значення сьогодні набувають не лише філософсько-соціологічні міркування про відмінність у дефініціях «людина грамотна», «людина культурна», «людина компетентна», «людина навчена» тощо. Йдеться про з'ясування того, наскільки пов'язана система освіти з практикою; чи забезпечена вона предметним аксіологічним змістом, психолого-педагогічними технологіями; наскільки держава й суспільство взагалі мають у ній потребу [3].

Етика толерантності зароджується в житті і втілюється в освіті, яка повинна не лише не відставати від життя, але випереджати та вести його за собою. Не дивлячись на те, що ідея толерантності – всі люди брати – народилася в «осьовому часі історії», часі виникнення великих релігій світу, вона досі залишається далекою від утілення. Більше того, стає все складнішою і важчою для реалізації (зокрема, у зв'язку з особливостями освітнього співробітництва між вищими навчальними закладами, навчанням в українських вишах іноземних студентів) чим зумовлюється значущість її виховання саме у майбутніх викладачів. Вони сьогодні повинні вміти осмислювати власну діяльність із погляду толерантності, відповідним чином оцінювати поведінку студентів і володіти необхідними вміннями її коригування.

Важливим стає виховання у майбутніх викладачів вищої школи принципів і норм, які є необхідною умовою взаєморозуміння між людьми, взаємодії, злагоди, згуртування і консолідації суспільства. Коректність і толерантність не лише запобігають соціальним конфліктам – вони сприяють гармонійності міжособистісних стосунків, пошуку діалогу з релігійних, національних, мовних, статусних питань [4, с. 82-84.].

Не секрет, що нині стосунки в освітньому середовищі далекі від толерантної взаємодії, крім того, на особистість студентів істотно впливають агресивні стосунки у зовнішньому світі. На питання про те, які з негативних соціальних явищ мають найбільше поширення серед студентів і молоді, 17% опитаних відзначили жорстокість і насильство. Цим ще раз підкреслюється як найважливіше завдання сучасної вищої школи – розвиток особистості майбутнього викладача як носія гуманістичних поглядів у середовищі особистісного становлення молоді людини, ідеї толерантності в стосунках.

Проектування толерантного освітнього середовища у магістратурі, що є основою толерантної освітньої системи вищої школи як сьогодні, так і в майбутньому, оскільки готує новий кадровий ресурс вишу, будується на принципах гуманізації, інтеграції, культуровідповідності, варіативності і гнучкості. Толерантна культура багатаспектна, і будувати освітній простір необхідно з урахуванням, зонайменше, трьох складових: готовності адміністрації освітньої установи сприяти викладачам у впровадженні в культуру ВНЗ педагогіки толерантності; толерантності викладачів – як зовнішньої, так і внутрішньої (загальний рівень толерантності, етнічна і соціальна толерантність, а також комунікативна толерантність як відсутність нетерпимості в спілкуванні з іншими людьми); сприйняття студентами освітнього середовища як толерантного, усвідомлення цієї його якості як очевидної і значущої.

Однією з умов набуття освітнім середовищем рис толерантності є забезпечення його психологічно сприятливих характеристик. Необхідність психологічної підтримки студентів упродовж всього періоду навчання у магістратурі і на всіх етапах формування

особистості очевидна, оскільки сприяє не лише її розвитку, але і збереженню психічного здоров'я. І в цьому найголовнішу роль відіграють викладачі вишу. На думку студентів, викладач, який характеризується спокоєм, витримкою, прихильністю до оточуючих, створює емоційно-позитивну атмосферу в аудиторії, психологічно комфортні умови для самореалізації і пізнавальної діяльності студентів, стимулюючи таким чином інтерес до предмета і підвищення навчальної мотивації в цілому. Його поведінка слугує зразком для молоді, показує можливість і необхідність етичного поводження, адекватних реакцій на навчально-виховні ситуації.

Проте внаслідок емоційних перевантажень у викладачів часто накопичується дратівливість, зовнішньою ознакою якої служить комунікативна нетерпимість, що виражається в неприйнятті індивідуальності іншої людини, категоричності або консерватизмі в оцінках інших людей, прагненні перевиховати партнерів, використанні себе як еталону при оцінці поведінки і способу мислення інших людей, нетерпимості до фізичного або психічного дискомфорту, що створюється іншими людьми, невмінні приховувати або згладжувати неприємні відчуття при зіткненні з некомунікабельними партнерами, пробачати оточуючим помилки, пристосовуватися до їх характеру, звичок і бажань. Можемо припустити, що корениться такий стан речей не лише в обставинах, що призвели до цих поведінкових відхилень, а і в недостатній внутрішній готовності протистояти деструктивним чинникам у професійній дійсності, що не була вчасно сформована.

Виховання толерантності майбутніх викладачів вищої школи – складний і тривалий процес. Діяльність викладача по становленню толерантної взаємодії між викладачем і студентом повинна здійснюватися як у навчально-виховному процесі, так і в позааудиторний час. Важливо побудувати стосунки зі студентами на основі співпраці, приймаючи кожного з них як значиму і цінну особистість. Уміння йти на компроміс, домовлятися, здатність без конфлікту переконати іншого в своїй правоті і в той же час захистити його права, сприяти зближенню інтересів різних національних культур студентів, і в той же час непримиренність до таких антисоціальних явищ, як фашизм, наркоманія, расизм, – ось позиція толерантного викладача. Толерантність викладачів виявляється в їхній поведінці: у здатності спокійно розібратися в конфлікті між студентами, з розумінням ставитися до їхніх навчальних досягнень і зовнішнього вигляду, вчинків. І усе це має знати і дотримуватися успішний викладач навчального закладу.

Практичні стратегії і механізми розвитку толерантної свідомості доки не розроблені і не можуть бути універсальними. Зокрема, це стосується навчального процесу, для якого досі залишається не розв'язаним відзначена О. Гурою суперечність «між декларуванням ідеалів та принципів особистісноорієнтованої освітньої парадигми, що передбачає створення комфортних умов для всебічного гармонійного розвитку суб'єктів освітнього процесу, зокрема педагога, який успішно самореалізується як професіонал і особистість, та переважанням когнітивноорієнтованого, «зунівського» підходу до визначення змісту, форм і методів його підготовки» [1, с. 3].

Тож доцільно звертати увагу перш за все на розвиток під час навчання і поза ним навичок толерантної комунікації – основи побудови толерантного освітнього середовища. Для цього необхідно:

- включення в діяльність з побудови толерантного середовища всіх учасників освітнього процесу, включаючи адміністрацію, викладачів і студентів вищої школи. Цю обставину слід розглядати також як чинник особистісного саморозвитку викладацького складу, зростання його творчих можливостей;

- урахування індивідуальних і статевовікових особливостей студентів, що вимагає досить значної аналітичної, методичної діяльності викладача в процесі взаємодії з конкретною групою, але є незамінним;

- шанобливе ставлення до особистості всіх суб'єктів освітнього процесу. Поважаючи і приймаючи позицію і думку студентів (не обов'язково погоджуючись із ними) і при

необхідності корегуючи їх, викладач показує приклад толерантного ставлення до людини з іншим поглядом на світ;

– опора на добрі якості студентів: позитивний соціальний досвід, розвинені (нехай навіть в невеликій мірі) конструктивні уміння взаємодії з людьми;

– єдність формування когнітивного, афективного і поведінкового аспектів толерантності;

– діалогізація освітнього простору і опора на співпрацю як провідний тип взаємодії [2, с. 2-4].

Останнє повинне розглядатися викладачами як обов'язкова умова формування толерантності в освітньому середовищі магістратури, оскільки стосується повсякденної навчальної діяльності – основного виду взаємодії між викладачем і студентами. І дуже важливо, щоб він приділяв увагу способам представлення навчального змісту, його інтерпретації, навичкам толерантної самооцінки в роботі студентів, формував уміння об'єктивного і водночас толерантного аналізу роботи товаришів. Звісно, насамперед від викладача вимагається здатність самому кваліфіковано виконувати такі дії, створювати і підтримувати у групі ділову атмосферу, зорієнтовану не на конкурентні, а на взаємопідтримуючі стосунки, на навчальне співробітництво.

Вважаємо, що для становлення толерантних взаємин в освітньому середовищі насамперед необхідно створити систему довірливих відносин між студентами і викладачами та переконати молодь у необхідності наслідувати ті зразки поведінки, що можуть бути позитивно сприйняті суспільством.

Висновки. Основна ідея будь-яких заходів щодо розвитку толерантних якостей освітнього середовища полягає в тому, щоб створити умови для розвитку ціннісних якостей особистості. Акцент при цьому робиться на ті з них, які допомагають цінувати культурну і соціальну відмінність між людьми, виховують терпиме, толерантне ставлення до оточуючих. Слід визнати, що становлення особистості неможливе без створення відповідного середовища, сприятливого для розвитку світоглядних установок майбутнього викладача ВНЗ. Тому в даному випадку доцільно використовувати комплексний підхід, що полягає в продуктивній взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу: викладачів, адміністрації вищої школи, студентів, їхніх батьків, громадських організацій міста, який охоплює всі аспекти навчально-виховної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури. Автореф. дис. ... доктора пед. наук 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Олександр Іванович Гура. – К., 2008. – 38 с.

2. Дружинина А.Е. О формировании толерантных отношений в образовательной среде [Текст] / А. Е. Дружинина // Химия в школе : научно-теоретический и методический журнал. – 2010. – №5. – С.2-4.

3. Михальченко М.І. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації [Текст] / Л.Губерський, В.Андрущенко, М.Михальченко. – К., 2002. – 246 с.

4. Соціокультурні засади менеджменту в освіті [Текст] / С.М.Омельченко // Педагогіка і психологія. – 2002. – №3. – С. 82-84.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2013

Кривошопка И.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

УЧЕБНЫЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ В МАГИСТРАТУРЕ

Анализируется толерантность как личностная черта выпускника магистратуры педагогического вуза с позиций её профессиональной значимости и социальной необходимости и с ориентацией на определение необходимых для её формирования в ходе учебно-воспитательного процесса магистратуры условий.

Ключевые слова: высшая школа, магистратура, учебно-воспитательный процесс, формирование, преподаватель, толерантность.

Krivoshapka I.

Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

**TRAINING AND EDUCATIONAL FACTORS OF FORMATION OF TOLERANCE IN THE FUTURE TEACHER
MASTERS COURSE**

Analyzes tolerance as a personal trait of the graduate teaching high school graduate from the standpoint of its professional and social significance and the need to focus on identifying the necessary for its formation in the course of the educational process Magistrates conditions.

Keywords: *high school, Master's, the educational process, the formation of a teacher, and tolerance.*